

Особливості перекладу науково-технічних текстів у галузі радіаційної техніки

Б.В.Гриньов, В.Р.Любинський, Н.І.Молчанова, Л.А.Ламаши

Інститут сцинтиляційних матеріалів, НТК "Інститут монокристалів"
НАН України, пр. Леніна, 60, м. Харків, 61001, Україна

Отримана 11 вересня, 2011

Стаття посвячена особливостям перевода научно - технических текстов в области радиационной техники с английского языка на украинский язык. В статье детально анализируются трудности адекватного перевода таких текстов и пути достижения наилучшего результата при переводе.

Сучасний світ, в якому відбувається швидкий розвиток інформаційних технологій і техніки, неможливо уявити без перекладу різної галузевої літератури. Більшість науково-технічних текстів (міжнародних стандартів), які гармонізують, мають англійське та французьке викладення. У цій статті ми будемо розглядати переклад текстів радіаційної техніки з англійської мови. Але основні особливості перекладу з англійської мови аналогічні і при перекладі текстів з інших мов.

Усім давно загальновідомо, що головною особливістю усіх науково – технічних текстів є насиченість їх термінами та точність викладення, на відміну від художніх, які насичені засобами виразності. Кожна наука має власну систему точно визначених термінованих понять. Вважають, що приблизно 90% нових слів, які з'являються в мові, – терміни. Будь-яка галузь має свої як загальноживані, так і вузькоспеціальні терміни. Тексти з радіаційної техніки також не є винятком з цього правила. Так, наприклад, у галузі радіаційної техніки терміни: термолюмінесцентний (thermoluminescence), сцинтилятор (scintillator), активатор (activator) є вузькоспеціальними, а терміни: дозиметр (dosemeter), модуль (module), дисплей (displays) та ін. є загальноживаними. Якісно гармонізовані тексти мають

неабияке значення для національної безпеки країни, розвитку та її виходу на міжнародний ринок, і тому, незважаючи на те, що вже складено багато словників з цієї тематики, гармонізовано значну кількість стандартів, у зв'язку з постійним розвитком науки і техніки і поповненням словникового запасу питання перекладу текстів певної галузі, а у нашому випадку текстів радіаційної техніки, та їх відповідності міжнародним залишається відкритим. Тому й виникає питання, як зробити цей переклад найбільш придатним для застосування.

Починаючи переклад тексту в галузі радіаційної техніки ми стикаємося з багатьма особливостями, без дотримання яких переклад не буде задовольняти міжнародні норми. Розглянемо деякі з них.

Щодо синтаксичної структури, то англійські тексти цієї галузі відрізняються конструктивною складністю, тобто мають багато дієприкметникових, інфінітивних зворотів і тому ускладнюють розуміння тексту, що вимагає від перекладача не тільки гарного знання англійської та української мови, а й насамперед галузевих знань.

Наприклад: Carbon to hydrogen ratio gauge.

Measuring assembly including a beta radiation source, intended to determine the

carbon to hydrogen ratio in hydrocarbon samples of known densities by measuring the radiation transmitted through the sample.

Прилад вимірювання співвідношення вуглецю та водню.

Вимірювальний комплект, що включає джерело бета-випромінення, призначений для виявлення співвідношення вуглецю та водню у пробах вуглеводню з певною щільністю шляхом вимірювання випромінення, яке пройшло крізь зразок.

Найбільш типовою лексичною ознакою всієї науково-технічної літератури та текстів з радіаційної техніки взагалі є насиченість їх спеціальними термінами, термінологічними словосполученнями. Відмінність терміна від звичайного слова залежить, перш за все, від його значення. Терміни виражають поняття науковооброблені і властиві лише конкретній галузі науки і техніки. Серед лексичних труднощів можна виділити "багатозначність" слів (термінів) та вибір адекватного словникового відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості вживання загальнонародних слів, правильне застосування того чи іншого способу перекладу лексики, переклад термінів-неологізмів, аббревіатур. У деяких випадках один і той же термін має різні значення в межах різних наук. Наприклад, термін *module* – модуль визначає у ядерному приладобудуванні – змінний блок, тоді як у точних науках – це назви деяких коефіцієнтів, в архітектурі і будівництві – початкова одиниця вимірювання.

Наприклад, у ядерному приладобудуванні *bus* – електрична шина, тоді як звичайна людина перекладе *bus*, як – автобус; у ядерному приладобудуванні *plateau* – частина характеристичної кривої радіаційного детектора, тоді як у географії це – підвищена рівнина; у ядерному приладобудуванні *probe (of a radiation meter)* – зонд (радіометру), тобто радіаційний детектор, який використовують спільно з вимірювальною апаратурою; у медицині це також зонд, але це прилад для дослідження захворювань різних органів. І тому, першочерговою задачею спеціалістів, які гармонізують тексти з радіаційної техніки, є робота щодо створення галузевих словників, які допоможуть уникнути плутанини і наблизитися до єдиного терміну при перекладі текстів цієї галузі.

Особливі труднощі для перекладу викликають випадки, коли один і той же термін має різне значення в залежності

від приладу чи обладнання. Наприклад, термін *key* – ключ, шпилька, кнопка, перемикач; термін *selector* – відбірник, шукач, перемикач, ручка настройки; У цьому випадку вирішальним при перекладі багатозначного терміна є контекст.

Найбільшу складність для перекладу являють собою терміни-неологізми. Ці терміни не відображені, як правило, в словниках. Особливо багато неологізмів серед фірмових назв, тобто назв тих чи інших виробів, які випускає фірма.

Окрім термінів, тексти радіаційної галузі характеризуються вживанням спеціальної технічної фразеології. Сюди також відносяться випадки, коли загальноновживане слово в певних словосполученнях набуває термінологічного значення. Наприклад, *electric eye* – фотоелемент. Характерною рисою сучасної радіаційної галузі є широке використання різних скорочень і аббревіатур. Слід пам'ятати, що прийняті скорочення є офіційними, загальноприйнятими і їх не можна довільно змінювати та замінювати. Наприклад, *SAMAC crate controller* – Контролер шафи *SAMAC*, *module NIM* – Модуль *NIM*. Усе це необхідно враховувати під час перекладу.

Тексти радіаційної галузі характеризуються особливим стилем, який відрізняє їх від інших типів текстів. При перекладі таких текстів ця особливість створює додаткові труднощі та проблеми.

Існує декілька видів технічного перекладу, але серед них основним є письмовий. Усі інші види технічного перекладу є похідними формами письмового перекладу, його скороченими варіантами.

Пристаючи до перекладу тексту на рідну мову слід пам'ятати про характерні помилки, зокрема не треба:

а) намагатися перекласти всі елементи речення в тій послідовності, в якій вони подані в тексті іноземною мовою. Повинна бути збережена схема побудови українського речення;

б) ігнорувати контекст, як засіб встановлення значення того чи іншого слова, відшукувати у словнику значення кожного незрозумілого слова;

в) відшукувати слова в словнику до того, як прочитано весь текст;

г) намагатися перекласти речення до розуміння загального змісту тексту.

Особливу увагу слід приділяти вмінню знаходити правильне значення слів за контекстом і зовнішніми ознаками, пра-

цювати з словником, проводити морфологічний і синтаксичний аналіз. Доцільно:

а) визначити місце групи підмета і присудка у реченні;

б) визначити місце означення;

в) починати аналіз речення з присудка у реченні (за його допоміжним чи модальним дієсловом, граматичним закінченням, прислівником неозначеного часу, наявності прямого додатка і т.п.);

г) визначити труднощі лексичного порядку (керування дієслів, відсутність морфологічних ознак, великої кількості слів).

Після з'ясування взаємозв'язку слів та змісту речення приступити до дослівного перекладу його, який передає зміст того, що читається, але часто не відповідає нормам рідної мови.

Необхідна певна літературна обробка матеріалу, проте вона не є обов'язковою, інколи можна обмежитись адекватним перекладом, знаючи особливості технічного перекладу.

Переклад заголовка можна виділити в окремий етап, щоб підкреслити важливість та своєрідний характер цієї роботи.

При початковому ознайомленні з оригіналом бажано зробити спочатку розмітку тексту, що має практичне значення при роботі над текстом.

Загальновідомим фактом в усіх галузях є послідовність роботи над текстом:

1. Читання тексту.

2. Виявлення складних термінів.

3. Виявлення граматичних конструкцій.

4. Виявлення складних лексичних зворотів.

5. Виявлення жаргонних термінів.

6. Користування словником: знаходження незнайомих або незрозумілих термінів в загальних загальнотехнічних, спеціальних словниках.

7. Користування довідниками та спеціальною літературою.

Та все ж таки тексти з радіаційної техніки мають свою специфіку.

Беручи до уваги вищесказане, стає зрозумілим, що адекватний переклад текстів з радіаційної техніки можливий тільки у тому випадку, якщо перекладач не тільки знає термінологію цієї галузі, володіє знаннями української мови, детально вивчив цю галузь і дотримується усіх правил перекладу у наведеній послідовності, а й співпрацює з представниками інших професій.

Слід при цьому зазначити, що при перекладі дуже важливо мати усі терміни на українській мові, щоб проводити прямий переклад з англійської на українську, а не займатися подвійним перекладом, спочатку на російську, а опісля цього з російської на українську. Тобто повинен бути розроблений достатньо повний англійсько-український словник з радіаційної техніки. Але це тема вже іншої статті.

Список літератури

1. Бабченко О.М. Навчання технічного перекладу та реферування у школі. / О.М.Бабченко // Іноземні мови. -1999. -№2. С. 11-13
2. Білоус О. Теорія перекладу: Курс лекцій: Навчальний посібник/ О.М. Білоус.; М-во освіти і науки України, Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. -Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2002. - 116 с.
3. Зимомря М. Переклад: теорія та практика: Навчально-методичний посібник/ М. Зимомря, О. Білоус; . -Кіровоград: Редакційно-видавничий центр КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. -114 с.
4. Електротехнічний словник термінів. Частина 394. Ядерна апаратура. Прилади, системи, обладнання та детектори. ДСТУ ІЕС 60050-394.